

Також велике значення для розвитку сімейної педагогіки наприкінці XIX – початку XX століття мало започатковане батьківським гуртком при Педагогічному музеї військово-навчальних закладів у Санкт-Петербурзі у 1898 році видання “Енциклопедії сімейного виховання і навчання” (1898-1910 рр.). Праці, які публікувалися в ній, були важливим засобом для просвіти батьків і для всіх тих, хто опікувався проблемами виховання дітей та молоді в Росії. Під керівництвом П.Каптерєва було видано 1-57 випуск, а за редакцією М.Карцева вийшли 58 і 59 випуски.

Батьківський гурток проводив широку просвітницьку роботу, надавав конкретну допомогу дітям, батькам, сім'ям, здійснював видавничу діяльність, за що отримав високу оцінку на міжнародній виставці, де було представлено діяльність аналогічних об'єднань із Англії, Бельгії, Німеччини, Франції в 1905-1906 рр.

Отже, праці російських учених кінця XIX – початку XX століття заклали міцні підвалини теорії виховання дітей у сім'ї і свідчать про окремий напрям педагогічних досліджень – сімейну педагогіку, яку П.Каптерєв свого часу охарактеризував, як “нововідкриту область наукової педагогіки”. Не викликає сумніву, що П.Каптерєв започаткував обґрунтування теорії сімейної педагогіки в Росії. Він одним із перших почав вивчати питання історії сімейної педагогіки. В своїх працях П.Каптерєв значну увагу приділяв теорії, історії питання, звертався до дитячої і загальної психології, що може бути окремим напрямом подальших наукових досліджень. На розв'язання проблем сімейного виховання були спрямовані зусилля педагогів, психологів, медиків, адміністрації шкіл і дитячих дошкільних закладів. Ґрунтовне вивчення цих праць може бути подальшим дослідницьким полем.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бехтерєв В.М. Питання виховання у віці першого дитинства (у зв'язку з постановкою його в Педологічному інституті) // Образование. – СПб., 1909. – № 2. – С.24-60.
2. Каптерєв П.Ф. Первоначальное воспитание // Історія російської педагогіки. – Петроград, 1915. – С.689-712.
3. Каптерєв П.Ф. Вступна промова на відкритті з'їзду // Праці Першого Всеросійського з'їзду з сімейного виховання. – СПб, 1914. – Т. I. – С.23-25.
4. Каптерєв П.Ф. Завдання сімейного виховання: Доповідь на загальному зібранні 30 грудня 1912 р. // Праці Першого Всеросійського з'їзду з сімейного виховання. – СПб, 1914. – Т. I. – С.31-36.
5. Манасєїна М.М. Основи виховання. – Вип. 5. – СПб., 1899.
6. Праці Першого Всеросійського з'їзду з сімейного виховання. – СПб, 1914. – Т. II. – С.692-702.

УДК 37.017.92

Ю.А. Щербяк

ЗНАЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ БОГОСЛОВСЬКОЇ ШКОЛИ В НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДУХОВЕНСТВА В ГАЛИЧИНІ (ПЕРША ПОЛОВИНА XX ст.)

Розглядається науково-педагогічна діяльність духовенства в Галичині першої половини XX століття. Висвітлюється проблема організаційно-педагогічних передумов підготовки священиків. Проведений аналіз діяльності української богословської школи, що успішно діяла в умовах бездержавності нації.

The pedagogical activities of the clergymen in Galichyna in the first part of the XX century is studied and generalized. The problem throws light upon organizing and pedagogical pre-conditions of priests' training. The analyses of Ukrainian theological school activity which was successfully functioned in conditions of stateless nation was carried out.

У сучасних умовах розбудови незалежної держави актуальною є проблема відродження національної системи освіти як передумови виховання нового покоління українців. Це сприяє активізації творчого пошуку ефективних форм і методів організації навчального процесу, переосмислення мети і змісту виховання, зумовлює необхідність підвищення якості освіти. Через крах ціннісних орієнтирів тоталітарної системи в суспільстві спостерігається ідеологічний вакуум, наслідки якого особливо гостро позначилися на педагогічних та соціогуманітарних дисциплінах. Звернення до релігії, як скарбниці духовної культури людства й оберегу національної самобутності українського народу, в сучасних умовах переоцінки вартостей і трансформації ієрархії цінностей є логічним і закономірним явищем. Особливого такту, виваженості, компетентності і толерантності вимагає вирішення питання про визначення ролі, місця, механізмів дії релігії в освітньо-виховній сфері як середовищі формування нового покоління української нації.

Наукове обґрунтування релігії як чинника духовного оновлення сучасного суспільства здійснене в роботах багатьох дослідників: С. Гладкого, В. Іванишина, Г. Косухи, В. Палія, М. Рибачука. Аналізу даної проблеми присвячені, окрім дисертаційних, чимало інших наукових праць (монографій, статей, брошур тощо). Так, наприклад, історико-педагогічні аспекти діяльності Української Греко-Католицької Церкви висвітлювалися в працях І. Андрухів, Л. Генік, І. Мицишин, Б. Трофим'як, Ж. Ковби, Р. Яковишина та ін.

Метою статті є спроба охарактеризувати значення української богословської школи в науково-педагогічній діяльності духовенства в Галичині (перша пол. ХХ ст.).

У контексті вивчення означених вище проблем важливим є аналіз діяльності **української богословської школи** (представлена такими найвизначнішими діячами духовної інтелігенції краю як: О. Боцяном, Т. Галушинським, Ю. Дзеровичем, Д. Дорожинським, С. Кархутом, Г. Костельником, В. Лабою, Й. Сліпим, Й. Скрутенем, А. Шептицьким та іншими), що успішно діяла в умовах бездержавності нації. На думку вищеназваних галицьких релігійно-освітніх діячів, якщо нація, маючи свою духовність, оперту на історичне минуле свого народу, не спроможна створити власної богословської школи, то вона змушена буде шукати практичних вказівок, педагогічних методів релігійних практик, нових шляхів душпастирства в інших народів світу, що негативно позначилось би, у даному випадку, на духовному розвитку та національно-культурному відродженні українського народу. Вивчення історико-мемуарної літератури першої половини ХХ ст. дає підставу стверджувати, що українське священство ставило собі за мету створити власну богословську науку, дати українському народу нові взірці богословської літератури, організувати на належному рівні духовні навчально-освітні заклади (семінарії, академії), піднести релігійно-церковне життя з примітивно-парафіяльного ХІХ ст. до європейського рівня на базі нових наукових і пастирських вимог та здобутків у ХХ ст. [1: 75].

Проведений духовенством всебічний аналіз різноманітних навчально-освітніх систем виховання показав, що богословська наука, займаючи вагомий роль в житті людського суспільства, спрямовувала свої зусилля на прищеплення релігійних засад моралі, а також на формування етичних норм поведінки та ціннісних орієнтирів. Беручи за основу те, що предметом вивчення богослов'я є релігія, мета якої полягає у допомозі кожній людині знайти та встановити особистий зв'язок-контакт із Творцем, важливість даного аспекту проблеми у виховній діяльності Церкви є беззаперечною. Подібного висновку дотримувався отець І. Назарко, який у статті “Релігія і суспільність” (Календар Місіонера, 1941 р.) з цього приводу зазначав: “Релігія, як зв'язок людини з Богом, для людини дуже корисна, бо релігія вишколює розум людини, виробляє волю, ублагороднює серце людини. Через релігію Бог немов промінює на людину, даючи їй щось зо свого божества... Релігія – це твердиня суспільної моралі” [2: 33].

Керуючись інформацією, яка була надрукована в книжці доктора І. Музички “Початки української богословської науки в двадцятому столітті і Блаженіший Патріарх Йосиф” (Рим, 1978 р.) констатуємо, що становлення української богословської школи досліджуваного періоду проходило у важких суспільно-політичних і соціально-економічних

умовах, а саме: наступ та відступ російських царських військ, які залишили важкі моральні та фізичні наслідки на “тілі національного організму”; битва за Львів, більшовицька війна, доля УГА, і насамкінець – рішення політичних договорів у Версалі (18. 06. 1919 р.) і те, яке було прийняте Радою Амбасадорів (15.03.1923 р.), що дозволило приєднати територію Галичини до складу Польщі. Таким чином, серед несприятливих суспільно-політичних подій, які спричинили пагубну атмосферу ворожості, недовіри, невпевненості українських громадян до Польської державної влади, зародились у Львові перші паростки української богословської науки, найперше, у вигляді журналу “**Богословія**”, а згодом матеріалізувались у появі **Богословського Наукового Товариства** (далі БНТ).

Із монографії доктора Ю. Федоріва “Історія церкви в Україні” (Торонто, 1997 р.) дізнаємося, що галицькі богослови були учнями західних богословських шкіл (Рима, Інсбрука, Праги, Відня, Фрайнбурга). У своїх теологічних поглядах вони були близькими до так званих “унійних змагань”, відстоювали позицію “екуменізму”, яку ревно пропагував митрополит А. Шептицький [3: 306]. Так, зокрема, за статистичними даними, у 1912 році кількість українських богословів нараховувала 372 особи, а саме: у Львові – 224, в Станіславові – 97, в Перемишлі – 28, в Римі – 12, в Інсбруці – 8, у Відні – 1, в Фрайнбурзі – 2 [4: 620].

Заснування Богословського Наукового Товариства почалося з доволі помітної, як на той час події, а саме: з’їзду професорів українських духовних семінарій – Львівської, Перемиської і Станіславської, що відбувся 29-30 вересня 1922 року в приміщенні Львівської семінарії. Учасників з’їзду було 17, в тому числі зі Львова – 13, Перемишля – 2 і Станіславова – 2. У президію з’їзду вибрали 3-х членів: отця доктора Г. Лакоту – головою, отця доктора І. Лятишевського – заступником, і отця доктора І. Бучка – секретарем [5: 16].

Опрацювання статей релігійного змісту, предметом аналізу яких була діяльність БНТ дозволяє стверджувати, що мета з’їзду була спрямована на розв’язання трьох основних завдань:

- а) організацію Наукового Богословського Товариства чи академії;
- б) створення спільного навчального плану богословських студій у трьох семінаріях;
- в) видавництво богословського журналу.

Вище було вже зауважено, що переважна більшість учасників з’їзду безпосередньо мала відношення до діяльності українських духовних семінарій, які спрямовували своє зусилля на виховання високоосвічених духовних провідників народу. Для того, щоб скерувати навчально-виховний процес семінарій у правильне русло, яке б враховувало вимоги часу та нові завдання, що стояли перед церквою, виникла потреба створення спільної навчальної програми для всіх трьох духовних учбових закладів. Звичайно, що такий підхід до справи дозволив би консолідувати прагнення українського духовенства до формування національної богословської школи. Над опрацюванням нового навчально-освітнього проекту було обрано наступних учасників з’їзду: Дорожинського, Дзеровича, Кархута, Кисіля, Костельника, Лабу, Лакоту. Члени комісії подали на розсуд професорсько-викладацького складу українських семінарій навчальний план уже на наступний 1922/1923 шкільний рік, який був практично реалізований на богословському факультеті Львівської духовної семінарії.

Документальні матеріали свідчать, що одним із найважчих завдань було створення богословського часопису, яким займалася комісія, очолювана доктором Й. Сліпим. Однак, завдяки клопіткій праці, вже у першому кварталі 1923 року з’явився на світ перший примірник часопису “Богословія”, що набув великої популярності серед духовної та світської інтелігенції краю [6: 1]. Перед Першою світовою війною в галицькому краї вже були спроби заснування богословського журналу “Церковний вісник”, однак вони виявилися безуспішними. За намірами духовних отців, майбутній богословський журнал щодо свого тематичного змісту мав бути побудований на взірць німецького “*Quartalschrift*” [7: 370-371].

На думку головного редактора “Богословія” Й. Сліпого, новостворений часопис повинен був враховувати такі напрямки дослідження: наукові праці з богословсько-

теологічних проблем католицької церкви, оцінки творів релігійно-церковного змісту, актуальні богословські питання, огляд зарубіжних католицьких видань і журналів, відомості з науково-богословського світу, найновіші здобутки богословського знання [5: 22-23].

Матеріали аналізу наукових праць окресленого періоду дозволять стверджувати, що через рік після проведення з'їзду професорів у вересні 1922 року, а саме 16 грудня 1923 року галицьке духовенство скликало збори для заснування **Богословського Наукового Товариства**. Вищезгадана комісія подала на розгляд учасників зборів проект статуту товариства, який окреслював мету організації: згуртувати в українському народі богословські сили; плекати богословську науку; дбати про вищу богословську освіту духовенства;

Для досягнення поставленої мети, товариство зобов'язувалося виконувати наступні **завдання**:

- наукові дослідження в усіх ділянках богословського звання;
- видання наукових богословських праць;
- наукові богословські з'їзди, дискусії і ведення науково-богословських семінарів;
- співпраця з національними та зарубіжними науковими товариствами;
- утримування архіву, бібліотеки, читальні, наукових часописів;
- підтримка науковців, вчених богословів та інше [8: 340].

У процесі дослідження з'ясувалося, що члени товариства ділились на звичайних (міг стати кожен католик з вищою освітою, кожна інтелігентна особа, яка цікавилась богословською наукою); дійсних (в переважній більшості ними були греко-католицькі священики, що займались наукою, професори богослов'я), почесних (світські або духовні люди, які відзначились особливими заслугами у галузі богословської науки, або сприяли діяльності Товариства, а водночас й католицької церкви). Крім цього, у параграфі 9 Статуту БНТ зазначалося, що за літературну та наукову діяльність, носила теологічно-богословський характер, кожний із вірних церкви міг бути удостоєний звання члена-кореспондента секції товариства.

Варто зазначити, що на засіданні Управи 24.12.1923 року було створено три секції, за допомогою яких організувалася праця товариства: біблійна, філософсько-догматична, практично-богословська (пасторальна), а згодом й четверта – історико-правнична. Узагальнюючи роботу секції, робимо висновок, що їхнє завдання на даному етапі діяльності БНТ полягало у видаванні наукових творів для навчальних потреб українських духовних семінарій, опрацювання української богословської термінології, яка протягом століть залишалась здебільшого латинською. Все ж, пріоритетним напрямком діяльності роботи секції БНТ вважалося створення української Богословської Академії, яка на зразок Київської, мала стати одним із слов'янських богословських центрів [6: 5-6].

На особливу увагу в роботі Богословського Наукового Товариства заслуговували заняття в секціях у формі наукових доповідей, рефератів на актуальні богословські теми, які зачитувались членами товариства на засіданнях. Зауважуємо, що деякі з рефератів опубліковувались в “Богословії”, або служили дискусійним матеріалом для подальшого наукового розвитку проблемних питань. Безперечно, це сприяло розвитку української богословської науки, викликало зацікавлення товариством і мало позитивний вплив на майбутніх студентів Академії, які включались у науково-дослідницьку роботу. Згодом, у 30-х рр. ХХ ст., товариство організувало так звані “Академічні вечори” для мирянства, української світської інтелігенції під назвою “За католицький світогляд”. До участі у цьому культурно-освітньому заході релігійного змісту були задіяні найкращі богословські сили з числа галицького духовенства. Так, зокрема, на 1934/1935 роки було передбачено виклади, які започаткував доктор А. Ластовецький лекцією на тему “Дуалізм матерії”. Отже: 02.12.1934 р. – доктор Г. Костельник “Психологічні джерела атеїзму”; 09.02.1934 р. – доктор А. Іщак “Безбожництво в Радянській Україні”; 27.01.1935 р. – доктор М. Дзерович “Медицина і мораль”; 03.02.1935 р. – доктор Л. Глинка “Католицька наука про державу”;

03.05.1935 р. – доктор Й. Сліпий “Віра і наука”; 25.03.1935 р. – доктор М. Конрад “Модерна ментальність та католицизм” [9: 315].

Тематика рефератів галицьких богословів була присвячена актуальним проблемам суспільства щодо формування релігійних основ моралі, а також відображала занепокоєння церкви розповсюдженням антигуманних ідей більшовизму. Все вище сказане дозволило Й. Сліпому на одному із засідань БНТ висловити щире співчуття переслідуваним жертвам сталінізму, а також “... з обуренням осудити такий режим, котрий у ХХ ст. гнобить усіх своїх горожан за їх релігію і плямить людство та його культуру” [10: 264].

Наступне головне завдання БНТ – створення необхідних умов для виховання католицької інтелігенції, яка в період національно-культурного відродження України повинна була сприяти пропагуванню ідей, спрямованих на захист української мови, національної школи, рідної історії та культури народу. Для реалізації окреслених завдань товариство змушене було вийти поза межі краю. Так, зокрема, в 1929 році БНТ заснувало філію товариства у Римі. Завдяки діяльності такої філії українські студенти вищих папських закладів могли налагодити тісні контакти з богословськими науковими колами Західної Європи.

Значним досягненням БНТ став розвиток та діяльність видавничо-бібліотечної справи, яка спрямовувала свої зусилля на пропагування та поширення християнських ідей, формування галичанам католицького світогляду. За даними звітів Загальних Зборів БНТ у Львові, які відбулись 25 грудня 1931 року в приміщенні Духовної семінарії, можна було отримати інформацію директора бібліотеки доктора М. Конрада про стан бібліотеки товариства. Із його слів дізнаємось, що в 1931 році у розпорядженні товариства було “3854 чисел скаталізованих, а 150 нескаталізованих. Стародруків має 127 чисел, дублікатів – 100. Читальня дістає журнали не тільки українські і польські, але також з Німеччини, Австрії, Югославії, Швейцарії, Франції, Італії та інших” [11: 90]. Особливо активну діяльність у бібліотечній справі проявляв доктор Й. Сліпий. В одному із виступів на засіданні товариства отець В. Лициняк повідомляв присутніх, що ректор Й. Сліпий часто подорожував по галицьких парафіях з метою пошуку стародруків, ікон, іншого церковного інвентаря, які мали історичну вагу та культурне значення. Всі ці культурні цінності старанно збирались БНТ, поповнюючи фонд бібліотеки та архіву товариства цінними матеріалами та історичними документами. За 10 років свого існування, БНТ видало 11 томів тримісячника “Богословія”, 12 томів “Праць Богословського Наукового Товариства”, організувало велику богословську бібліотеку, створило чималий архів рукописів [12: 85].

Підсумовуючи діяльність Богословського Наукового Товариства у першій половині ХХ століття, в контексті вивчення науково-педагогічної діяльності священиків, зазначаємо, що до головних заслуг товариства належало:

1. Організація українських богословів у товариське об’єднання з чітко окресленою метою та конкретно визначеними завданнями, що суттєво піднесло авторитет Української Греко-Католицької Церкви у її прагненні до створення у Львові науково-богословського центру Галичини, який займався би вирішенням складних теологічних, церковних проблем.
2. Завдяки науковим працям відомих галицьких вчених-богословів першої половини ХХ ст. (Г. Галущинського, Ю. Дзеровича, Г. Костельника, М. Конрада, В. Лаби, Й. Сліпого, Й. Скрутеня та інших) в галузях філософії, теології, педагогіки, історії церкви, вдалось вкласти помітну лепту в скарбницю католицької богословської науки на міжнародному рівні.
3. Своєю видавничою діяльністю, представленою, в першу чергу, кварталником “Богословія”, товариство збагатило українську богословську науку новими творами релігійно-морального змісту, виховало цілу плеяду молодих вчених-богословів, сприяло поширенню та пропагуванню католицьких ідей серед галичан, тобто, за словами одного з галицьких релігійних діячів, “БНТ заслуговує вповні на

моральну і матеріальну підтримку не тільки українського духовенства, але й цілої української суспільності” [13: 69].

4. На думку галицьких педагогів, найбільшим досягненням БНТ була ініціатива створення української Богословської Академії й ряду освітніх закладів для підготовки як церковних служителів, так і релігійно свідомих громадян.

Зрозуміло, що виховання нового покоління високоосвіченого духовенства, яке в процесі науково-педагогічної та душпастирської діяльності зуміло б застосовувати нові методи, форми і засоби релігійно-морального виховання, дозволило б забезпечити високу результативність у справі виховання галичан в умовах бездержавності нації. У свою чергу, що ефективна реалізація завдань релігійно-морального виховання була б неможливою без наявності в священників окремих особистісних рис, а також володіння ними ґрунтовними теологічними, так і психолого-педагогічними знаннями.

Подальших наукових пошуків, на нашу думку, потребує організація і координація осередків наукових груп, які б досліджували зміст, форми і методи діяльності сучасних релігійних сект з метою виявлення їхньої прихованої антихристиянської сутності; порівняльний аналіз змісту виховної роботи в різних типах навчальних і позашкільних закладів Галичини та інших регіонів України в різні історичні періоди; закономірності розвитку середньої і вищої теологічної освіти на західноукраїнських землях у кінці XVIII – першій половині XX століття та ін.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Щербяк Ю. Концептуальні засади освітньої доктрини Української Греко-Католицької Церкви в XX столітті: Монографія. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2006. – 588 с.
2. Назарко І. ЧСВВ Релігія і суспільність // Календар Місіонера на 1942 рік. – Жовква, 1941. – С. 31-34.
3. Федорів Ю. Історія Церкви в Україні. – Люблін, 1991. – 362 с.
4. Церковна літопись // Нива – Львів, 1913. – Ч. 20-21. – С. 620.
5. Музичка І. Початки української богословської науки в двадцятому столітті і Блаженніший Патріарх Йосиф. – Рим, 1978. – 53 с.
6. Наше десятиліття // Богословія. – Львів, 1932. – Т. X. – КН. – 1. – С. 1-6.
7. Нива. – Львів, 1922. – Ч. XVII. – С. 370-371.
8. Богословське Наукове Товариство // Богословія. – Львів, 1923. – Т. I. – КН. 3-4. – С. 340-346.
9. Богословське Наукове Товариство // Богословія. – Львів, 1934. – Т. XII – КН. 1-4. – С. 315.
10. Загальні збори Богословського Наукового Товариства у Львові // Богословія. – Львів, 1929. – Т. VII. – КН. 4. – С. 262-264.
11. Богословське Наукове Товариство // Богословія. – Львів, 1932. – Т. X. – КН. 1. – С. 90-91.
12. Богословське Наукове Товариство // Богословія. – Львів, 1934. – Т. XII. – КН. I. – С. 85-86.
13. Відозва Богословського Наукового Товариства // Львівські Архієпархіальні відомості. – Львів, 1933. – Ч. IV. – С. 68-69.